„DOTKNIME SA MINULOSTI“ PALEONTOLOGICKÁ VÝSTAVA PRE ŽIAKOV S PORUCHOU ZRAKU

Barbara Zahradníková

Abstract: *„Let´s touch the past“ palaeontology exhibition for students with visual impairment*
On December 1, 2025, a new paleontological exhibition entitled „Let´s touch the past“ opened at the Slovak National Museum – Natural History Museum in Bratislava. The exhibition is primarily intended for school students, but also for adult visitors with visual impairments. The exhibition is designed so that visitors can touch original fossils, casts, or 3D models to explore everything through touch. The exhibition is divided into nine themes that present the gradual development of life on Earth and the most important representatives of marine and terrestrial organisms living in different geological periods. The explanatory texts and labels for the exhibits are written in black print and Braille.

Keywords: evolution of life, Braille, blind, paleontology

Úvod: Keď je dotyk v múzeu žiadaný

Väčšina ľudí má návštevu múzea spojenú s tichým kráčaním a pozorovaním vzácnych predmetov spoza hrubého skla. Slovné spojenie „nedotýkať sa“ býva najčastejším príkazom v expozíciách po celom svete. Sklenená bariéra síce chráni zbierky, ale zároveň vytvára odstup medzi návštevníkom a históriou. Táto skutočnosť podnietila autorku výstavy na zrealizovanie inej, tak trochu výnimočnej, paleontologickej výstavy, kde je práve potrebné sa mnohého dotknúť. Každú skamenelinu, kópiu fosílie či špeciálne vytlačený 3D model môžu návštevníci preskúmať končekmi prstov a objaviť tak textúru života spred miliónov rokov. Výstava bola otvorená 1. decembra 2025.

Zámer výstavy

Výstava „Dotknime sa minulosti“ nie je len bežnou prehliadkou skamenelín vo vitrínach. Ide o zámerný projekt, ktorý primárne cieli na nevidiacich a slabozrakých návštevníkov v školskom veku, no je otvorený aj širokej verejnosti. Potreba prezentovať paleontológiu takouto formou vyplynula z praxe – ide o zložitú disciplínu, ktorá sa na školách učí často len teoreticky. Pedagógom chýbajú učebné pomôcky, ktoré by nevidiacim deťom priblížili, ako reálne vyzerali praveké živočíchy. Pre ľudí so zrakovým postihnutím je svet paleontológie často príliš abstraktný. Opisy veľkosti alebo štruktúry povrchu skamenených organizmov zostávajú len prázdnymi slovami, pokiaľ chýba fyzický kontakt. Táto výstava mala za cieľ aspoň čiastočne túto bariéru búrať a umožniť deťom „vidieť rukami“ fascinujúci vývoj života na Zemi.

Inštalácia výstavy, alebo od trilobitov po mamutie kly

Výstava je chronologicky usporiadaná do deviatich celkov, ktoré návštevníka sprevádzajú časom. Každá sekcia je jasne oddelená a v pozadí doplnená veľkorozmernou čiernobielou fotografiou charakteristického organizmu.

Texty k výstave sú rozčlenené na hlavné a vedľajšie. Hlavné texty sú umiestnené na samostatných stojanoch a uvádzajú návštevníka do základných tém výstavy: Úvod do výstavy, Predkambrium, Paleozoikum, Mezozoikum a Kenozoikum. Tieto texty dopĺňajú zjednodušené texty tiež na samostatných stojanoch o konkrétnych prostrediach, ako je paleozoické more či kenozoická krajina. Vedľajšie texty sú opisné texty k jednotlivým prezentovaným skamenelinám a predstavujú základné informácie o danej skupine, alebo organizme. Všetky texty vrátane popisiek k exponátom sú v slovenskom jazyku a v Braillovom písme tlačené cez seba ako sútlač.

Ťažiskom výstavy sú originálne skameneliny a ich verné kópie, modely organizmov, vytlačené 3D modely na 3D tlačiarňach (veľkostne prispôsobené) a reliéfne kresby živočíchov a rastlín. V každom celku výstavy sú nainštalovaní typickí zástupcovia pre to ktoré obdobie. Výber materiálu podliehal prísnym kritériám – hľadali sa predmety, ktoré sú hmatovo čitateľné a sú upravené tak, aby ich bolo možné bezpečne skúmať rukami. Návštevník teda môže napríklad nahmatať pravekú faunu - odtlačky ediakarskej fauny a 3D modely z kambrickej explózie (napr. podivuhodný *Anomalocaris*). Z paleozoických morí charakteristické trilobity, ramenonožce, či prvé panciernaté ryby ako *Dunkleosteus*. Z éry dinosaurov okrem modelov známych jašterov a amonitov sú tu prezentované aj unikátne slovenské nálezy dinosaurov z Tatier. A v posledných častiach výstavy, z kenozoika, zas bohatá flóra, kosť veľryby, ale aj giganty ako medveď jaskynný či mamut srstnatý, ktorého kel je jedným z najvýraznejších hmatových zážitkov.

Rozširujúce informácie o paleontológii poskytujú deťom aj zábavné interaktívne hry v kútiku s názvom „Paleoherňa“, kde sa detský návštevník môže zahrať na paleontológa, napríklad nájsť si svoju skamenelinu v piesku, čiže vyhľadať si svoj hmatateľný dôkaz o minulosti. Ďalej si môže zahrať paleontologické pexeso alebo puzzle. Tieto hry pomáhajú budovať vzťah mladej generácie k prírodným vedám.

Záver, alebo nový rozmer zážitku pre všetkých

Hoci je výstava prispôsobená potrebám zrakovo znevýhodnených, prináša nový rozmer aj vidiacim návštevníkom. Bežný návštevník múzea si môže vyskúšať časť prehliadky so zavretými očami. Bez vizuálneho vnemu sa zrazu detaily, ktoré bežne prehliadame, stávajú dominantnými. Človek začne vnímať chlad kameňa, jemné ryhy v skamenenom liste či mohutnosť mamutieho klu úplne iným spôsobom a tak si môže odniesť celkom odlišný dojem z návštevy múzea. Tento prístup učí k empatii a zároveň prehlbuje rešpekt k prírode a histórii.

Výstava bola realizovaná k 200. výročiu vzniku Braillovho písma vďaka projektu „Kultúra pre školy“ z programu Ministerstva kultúry Slovenskej republiky a z finančnej podpory vedenia SNM-PM, za čo patrí poďakovanie riaditeľovi SNM-PM, Mgr. J. Kautmanovi. Vďaka patrí predovšetkým kolegyni, technickej pracovníčke, Mgr. K. Molnárovej za jej obetavú pomoc pri realizácii výstavy. Moje poďakovanie patrí aj všetkým kolegom, ktorí pomohli pretvoriť víziu na skutočnosť, keďže tento projekt nebol len o vede, ale o empatii, o návrate k základnému ľudskému vnemu – dotyku – a o sprístupnení nášho spoločného prírodného dedičstva každému bez rozdielu.

Adresa autorky:
RNDr. Barbara Zahradníková, PhD., *Slovenské národné múzeum-Prírodovedné múzeum, Vajanského nábr. 2, P.O.BOX 13, 810 06 Bratislava, Slovensko, e-mail: barbara.zahradnikova@snm.sk*